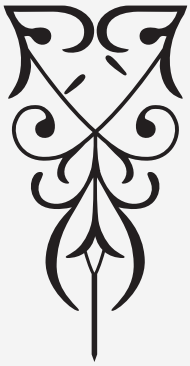

מלאכת כותב

סימן שמ, ד-ה

תוכן מלאכת כותב

פתיחה למלאכת כותב 245

א. כתיבה בנוזלים או באפר 247

ב. כתיבה באמצעות מים 248

ג. כתיבה בדברים הקרושים 248

ד. כתיבה על עור ועל בעלי חיים 249

ה. כתיבה על מאכלים 249

ו. חריטת אותיות 249

ז. כתב על גבי כתב 250

ח. הכותב בשינוי 250

ט. כתיבה על ידי שני בני אדם 250

י. כתיבה ומחיקה בדרך קלקול 250

יא. כתיבה על ידי שימוש באמצעים כימיים או חשמליים [כגון משקפיים, מדחום שמבליט אותיות, מצלמה] 251

יב. היתר כתיבה משום ישוב ארץ ישראל ודין כתיבה בלשון לועזית 253

יג. קירוב והרחקת אותיות כתובות 254

יד. חיבור אותיות או צורות אחת לשנייה או למסגרת חיצונית (ומשחקי פאזלים) 255
כללי • משחקי פאזלים • קובייה הונגרית

טו. כללי 257

טז. רישום סימן בציפורן 258

יז. טביעת אצבעות 258

יח. חותמת 258

יט. הקלדה במכשיר נייד, מחשב, מכונת כתיבה 259

פתיחה למלאכת כותב

מקור המלאכה במשכן

מלאכת כותב התקיימה בקרשי המשכן, כשהיו כותבים עליהם אות בזה ואות בזה כדי לזווגם[1].

מהות המלאכה

הבעת רעיון או כוונה מסוימת על ידי כתיבת מילים, אותיות, סימנים או צורות[2].

כתיבה בדבר שאינו מתקיים

אין הכותב חייב עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד, כגון דיו ושחור וסקרא וקומוס וקנקנתום וכיוצא בהם, ויכתוב על דבר שמתקיים הכתב עליו, כגון עור וקלף ונייר ועץ וכיוצא בהם. אבל הכותב בדבר שאין רישומו עומד, כגון משקין ומי פירות, או שכתב בדיו וכיוצא בו על עלי ירקות ועל כל דבר שאינו עומד, פטור. אינו חייב עד שיכתוב בדבר העומד על דבר העומד, וכן אין המוחק חייב עד שימחוק כתב העומד מעל דבר העומד[3].

לעניין הגדרת הזמן שנחשב הכתב כמתקיים עיין הערה[4].

---

1 עיין רע"ב (פ"ז מ"ב), רש"י (שבת עג. ד"ה כותב ומוחק, עה: ד"ה כתב אות אחת), וכן כתב רא"ש (פ"ז סי' ט).

2 כתב במנוחת אהבה (פכ"ב, במבוא למלאכת כותב) שאיסור כותב אינו משום המקום שכותב עליו שמשתנה על ידי הכתיבה אלא משום הכתב עצמו, לפיכך צריך שהכתב יהיה כתוב בדרך ובצורה שבני אדם רגילים לכתוב, אבל אין זה משנה על איזה מקום הוא כתוב. מטעם זה, הכותב על בשרו חייב אע"פ שהצובע את בשרו פטור, כי איסור כותב הוא מצד הכתב, אבל איסור צובע הוא מצד הדבר הנצבע, ובשר אדם אינו בר צביעה. וכן הכותב על הכותל חייב אף שאין דרך לכתוב שם. עם זאת, צריך שיהיה הכתב מתקיים, כדרך סתם כתיבה שדרך בני אדם לקיימה איזה זמן. לכן הכותב על דבר שאין רישומו עומד, כגון משקין ומי פירות, פטור. עכת"ד.

3 כן כתב הרמב"ם (פי"א הט"ו), ומקור דבריו במשנה (שבת קד:) הכותב שתי אותיות בהעלם אחד חייב. כתב בדיו בסם בסיקרא בקומוס ובקנקנתום ובכל דבר שהוא רושם ... חייב ... כתב במשקין, במי פירות, באבק דרכים, באבק הסופרים ובכל דבר שאינו מתקיים פטור. וכן כתב במ"ב (שמ ס"ק יח-יט).

4 בביאור הלכה (שמ, ד ד"ה במשקין) הביא מהרשב"א (שבת קטו: ד"ה הא דאמרינן), שאף שאין הכתב מתקיים לעולם אלא רק לזמן מרובה, כספרי הזיכרונות, חייב חטאת. אולם בשעה"צ (שג סקס"ח) תלה זאת במחלוקת, לשיטת הרמב"ם (פ"ט הי"ג) כל שמתקיים ביום השבת חשיב מתקיים וחייב, ואילו לרש"י (על המשנה שבת קב: ד"ה בשבת) דווקא אם מתקיים תמיד חייב. עיין עוד שו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' צא אות יא) שהביא סעד רב מהראשונים לשיטה זו, וכתב שאין סברה לומר שבמתקיים יותר מיום אחד כבר נחשב

כתיבת אות אחת

במשנה נזכר שהכותב אות אחת אינו חייב אלא אם כתיבת האות השלימה לספר וכדומה. אך כתב המשנה ברורה שאף שאינו חייב על זה, מכל מקום אסורה כתיבת האות מהתורה, ככל חצי שיעור שאיסורו מהתורה. אולם אחרים סבורים שהכותב אות שלא השלימה לספר, פטור ואסור מדרבנן בלבד, וכך פסק הגר"ע יוסף[5].

מתקיים, ונחלק בזה על הרב יצחק וייס בעל המנחת יצחק. ע"ש.

עוד עיין שו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' מא) שהעלה סברה, שכתיבה שנעשתה מתחילה על מנת שלא להתקיים רק לפי שעה מותר למוחקה אף לכתחילה, וכמו שהתירו הפוסקים (בסי' רנט) סתירת סתימת פי התנור בשבת, שלא נעשה אלא לשעה. על פי סברה זו גם התיר שבירת האותיות שעל גבי העוגה (בניגוד לרמ"א שמ, ג שהחמיר בזה). עיין מלאכת מוחק עמודים 238-239 שנתבארה מחלוקת זו.

5 מדברי רש"י (שבת עד. ד"ה וכי מותר) מוכח שחייב מהתורה על כתיבת אות אחת, כמו בשאר איסורים דקיי"ל חצי שיעור אסור מהתורה. כן כתבו להחמיר בזה המ"ב (שמ סקכ"ב), הבן איש חי (פקודי אות א) והגר"ז (שמ סק"ד). אבל החכם צבי (סי' פו) נוקט שרק באיסורי אכילה, דכתיב בהם "כל חלב" אמרינן שחצי שיעור אסור מהתורה, אך התולש שערה אחת או שהוציא מרשות לרשות פחות מכשיעור אינו חייב. כדבריו משמע מדברי הרמב"ם (פי"א ה"ט) שכתב שהכותב אות אחת 'פטור'. עוד עיין בחזון עובדיה (ח"ה עמ' קמו-קמח) שהביא פוסקים נוספים הסוברים כן, ופסק כדבריהם להלכה. בנוסף כתב שלפי זה במקום הפסד מרובה יש להתיר לומר לגוי לכתוב אות אחת. מחלוקת זו רחבה ביותר ונוגעת לכל מלאכות שבת. ואכמ"ל יותר.

אופני כתיבה שונים

א. כתיבה בנוזלים או באפר

זה השולחן

יש ליזהר שלא לכתוב באצבעו במשקין על השלחן או באפר. אבל מותר לרשום באויר כמין אותיות (מ"ב סקכ"ב – וכן מותר להוליך באצבעו על נייר נגוב כעין צורת אותיות). שו"ע שמ, ד

סביב לשולחנך

איסור כתיבה בנוזלים או באפר

כתב אור זרוע (ח"ב סי' עו) תנן בפ' הבונה, כתב במשקין במי פירות, באבק דרכים, באבק סופרים ובכל דבר שאינו מתקיים פטור. פירש רש"י כתב במשקין, כגון מי תותים שמשחירין, או במי פירות, כל פירות. באבק דרכים, בטיט. לישנא אחרינא באבק דרכים באצבעו סרט, כמו אותיות בעפר נגוב, הלכך צריך אדם ליזהר שלא יכתוב במשקין ע"ג השלחן וגם שלא יסרוט באצבעו כמו אותיות בעפר נגוב: עכ"ל. תרומת הדשן (סימן סג) הביאו, וכן נפסק בשו"ע (שמ, ד). וכמבואר בלשון האור זרוע, אמנם אין בזה איסור דאו' כיון דאינו מתקיים, מ"מ אסור מדרבנן, אפילו אם כתב בכתב שאינו מתקיים ע"ג דבר שאינו מתקיים, כגון עלה ירקות וכיוצא בזה (מ"ב סקי"ח-יט).

לרשום באוויר כמין אותיות

בתרומת הדשן (שם) מובאת שאלה: מי שצריך לרמוז באצבעו, ולהוליכו באויר כעין כתיבת האותיות, שרי למיעבד הכי בשבת או לאו. והשיב שאחד מהגדולים אסר מפני שמאמן את ידיו בכך לכתיבת האותיות, כמובא בגמרא (שבת קג.) דסברי רבה ורב יוסף דחיובא דמכה בפטיש הוא, משום דמאמן את ידיו. והקשה, הרי בגמרא הקשו על זה: אלא מעתה חזי אומנה וגמר הכי נמי דמחייב, ומסיקים שם אביי ורבא תירוץ אחר, שמסקנת הגמרא באה ללמד שאין בזה איסור תורה, ומ"מ איסור דרבנן ישנו. ואין להקשות אלא מעתה יהא אסור לראות אומנות וללמוד, דיש לחלק בשבות דרבנן, בין היכא דקעבד מעשה ובין היכא דלא קעביד מעשה, מה שאין לחלק בדאורייתא. עכת"ד. יוצא אם כן שלדעת אותו גדול (הוא המהר"ש סי' תכא) יש איסור דרבנן ברישום אותיות באוויר. כשיטתו מצאנו בדברי שו"ת תורה לשמה (סי' פח) והגאון יעב"ץ (ח"א סי' מא) שאסרו גם אימון ידיים לכתיבה, והוכיחו שניהם מדברי הגמרא הנ"ל שיש בזה איסור דרבנן, כדברי אותו גדול.

אולם אחר כך הביא התה"ד (שם) את דברי האור זרוע שאסר לרשום במשקין על השולחן (הובאו דבריו לעיל), וכתב: הא קמן דווקא בעפר נגוב או במשקין שרישומו ניכר לפי שעה, כה"ג אסור לכתחילה, אבל באויר שאין רישומו ניכר אין צריך ליזהר. דאם לא כן משקים ואפי' נגוב למה ליה למינקט, תיפוק ליה משום משיכת ידו, לפי ציור האותיות. עכ"ל. מסקנתו זו הובאה בשתיקה בב"י, וכן נפסק ברמ"א (שמ, ד), וכן כתבו להלכה כמעט כל האחרונים, כמובא במג"א (סק"ח), גר"ז (סק"ו), מ"ב (סקכ"ב) ובחזון עובדיה (ח"ה עמ' קנ-קנא).

עוד הוסיף הט"ז (סק"ג) שלפי דברי הרמ"א מותר אף לכתוב באצבעו על דף נגוב צורת אותיות, שהרי אין רישומו ניכר כלל, וכן כתבו האליה רבה (סקי"ב), החיי אדם (כלל לז סע' ד), ערוך השולחן (סע' לא) והמ"ב (סקכ"ב).

זר זהב סביב

הליכה בנעליים עם כיתוב בסולייתן

מותר ללכת על חול או עפר וכדומה בנעליים שבסולייתן אותיות או ציורים, אף שעל ידי ההליכה נחרטות צורות או אותיות.

כן כתב הגר"ע יוסף (שו"ת יביע אומר ח"ה סי' כח, חזון עובדיה ח"ה עמ' קנב-קנח) וביאר, שטעם ההיתר הוא משום פסיק רישא דלא איכפת ליה בתרי דרבנן: ראשית, הכתיבה על החול אינה מתקיימת, ושנית, הכתיבה נעשית בשינוי. וכ"כ להתיר מטעמים דומים בשמירת שבת כהלכתה (פט"ו הלכה צ).

ב. כתיבה באמצעות מים

זר זהב סביב

כתיבה על שולחן על ידי מים באופן שלא ניכר הכתב ביותר, מותרת, אבל אסור לכתוב על חלון זכוכית וכדומה בימי הקור, כיוון ששם ניכר הכתב.

רש"י (שבת קד: ד"ה במשקין) פירש גבי איסור כתיבה במשקין, הנזכר במשנה (שם): כגון מי תותים שמשחירין. ע"כ. עולה מדבריו כי במים בעלמא לא נחשב כתב כלל אפילו לא מדרבנן, חוץ ממי גשמים שיש בהם חיוב חטאת ללשון אחד של רש"י (שם ד"ה במי טריא). בשעה"צ (סקכ"ח) הביא את דברי רש"י אלו וכתב שבתפא"י (כלכלת שבת, הכותב) כתב שגם במים אסור, ודחה דבריו, משום שכדברי רש"י פירשו גם הברטנורא (פי"ב מ"ה) והר"ן (לז: ד"ה במתני'), וחלון זכוכית שאסרו האחרונים לרשום עליו בימי הקור, שם שאני דמנכר הכתב יותר. ע"כ. איסור כתיבה בחלון זכוכית מובא גם במ"ב (סק"כ).

ג. כתיבה בדברים הקרושים

זר זהב סביב

אם רשם כמין אותיות בדברים הקרושין, כגון בדם וחלב שנקרש חייב.

כן כתב מ"ב (סק"כ), וציין שכך משמע בתוספתא (פי"ב ה"ו), לפי מה שביארה בספר חסדי דוד, וכן מוכח שם מהגהות הגר"א. בפרישה (סק"א) מובא כי בשומן הנקרש איסורו הוא רק מדרבנן, אך בשעה"צ (סקל"ב) כתב שמהתוספתא משמע שחייב מן התורה, וכבר רמז לזה בספר אליה רבה.

ד. כתיבה על עור ועל בעלי חיים

זר זהב סביב

הכותב על בשרו בדיו חייב, מפני שהוא עור. אף על פי שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן, הרי זה דומה לכתב שנמחק. אבל המשרט על בשרו צורת כתב, פטור, שאין דרך כתיבה בכך.

מובא במשנה שבת (קד:) הכותב על בשרו חייב, המסרט על בשרו רבי אליעזר מחייב חטאת וחכמים פוטרין. ובגמרא שם: תניא אמר להן ר"א לחכמים והלא בן סטדא הוציא כשפים ממצרים בסריטה שעל בשרו, אמרו לו שוטה היה ואין מביאין ראיה מן השוטים. הרמב"ם (פי"א הט"ז) פסק כחכמים, והעתיק לשונו המ"ב (סקכ"ב).

ה. כתיבה על מאכלים

זר זהב סביב

הכותב אותיות על דברי מאכל חייב.

כן כתב ביאור הלכה (שמ, ד ד"ה במשקין) והוכיח מהגמרא בגיטין (יט.) שלרבנן אם כתב עליהן גט כשר, דמקרי דבר המתקיים, ורק לר' יוסי הגלילי אינם כשרים לעניין גט מדרשת הפסוקים, ע"ש בגמרא. כן מפורש ברמ"א (שמ, ג) ששייכת מחיקה במאכלים, ממילא שייכת בהם גם כתיבה.

ו. חריטת אותיות

זר זהב סביב

הקורע על העור כתבנית כתב חייב משום כותב, הרושם על העור כתבנית כתב פטור.

כתב רמב"ם (פי"א הט"ז): הקורע על העור כתבנית כתב חייב משום כותב, הרושם על העור כתבנית כתב פטור. ודבריו מן הירושלמי (פי"ב ה"ד). אולם בתוספתא (פי"א ה"ח, וכן בתוספתא גיטין פ"ב ה"ד) גרסו בהיפך, וכך גרס האור זרוע (ח"ב סי' עג טז:). הרב המגיד (שם) כתב שגרסת הרמב"ם עיקר. המ"ב (סקכ"ב) הביא את דברי הרמב"ם ואת גירסת התוספתא. ובביאור הלכה (שמ, ה ד"ה כמו שרושמין) כתב שמחלוקתם היא האם שייך לחייב כתיבה בדרך רשימה.

חזון עובדיה (ח"ה עמ' קמא) – החורט שתי אותיות על כסף או זהב, או הרוקם שתי אותיות על בגד חייב.

ז. כתב על גבי כתב

זר זהב סביב

הכותב כתב על גבי כתב, דהיינו שהעביר קולמוס על אותיות כתובות וחידשן, פטור, שלא הועילו מעשיו כלום. והני מילי שהעביר דיו על גבי דיו, או סיקרא על גבי סיקרא, אבל אם העביר דיו על גבי סיקרא חייב שתים, אחת משום כותב שעכשיו הוא כתב הגון יותר מבראשונה, ואחת משום מוחק שמוחק בכתיבתו את שתי אותיות התחתונות. ואם העביר סיקרא ע"ג דיו, פטור, דמקלקל הוא.

כן כתב הרמב"ם (פי"א הט"ז) והוא ממסכת גיטין (יט.). והביאו מ"ב (סקכ"ב).

ח. הכותב בשינוי

זר זהב סביב

הכותב בשמאל או לאחר ידו [דהיינו בגב ידו שאחז הקולמוס באצבעותיו והפך ידו וכתב], ברגלו, בפיו ובמרפקו, פטור, מפני שאין דרך כתיבה בכך. איטר (שמאלי) שכתב בימינו פטור, ואם כתב בשמאלו חייב. והשולט בשתי ידיו בשוה וכתב בין בימינו בין בשמאלו, חייב.

כן כתב הרמב"ם (פי"א הי"ד), והוא ממסקנת המשנה והגמרא (שבת קג.). והביאו מ"ב (סקכ"ב).

בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קעו) הסתפק האם דווקא אם שולט בשתי ידיו בשווה ממש חייב, או אף אם כותב בימינו יפה יותר מאשר בשמאלו, נחשב כשולט בשתי ידיו וחייב. ועיין בחזון עובדיה (ח"ה עמ' קמא) שהביא מהריטב"א (שבת קג.) שכתב בפירוש, שכל ששולט בשמאלו ואף כותב בה לפעמים חייב, אף שאין כותב בה יפה כבימינו.

ט. כתיבה על ידי שני בני אדם

זר זהב סביב

קטן אוחז בקולמוס וגדול אוחז בידו וכותב, חייב, שהוא העיקר במלאכה והקטן לאו כלום עביד. גדול אוחז בקולמוס וקטן אוחז בידו וכותב, פטור, דבזה הגדול לא עביד כלום. ואם האוחז בקולמוס נתכוין לסייעו, תליא החיוב בהאוחז בקולמוס.

כן כתב רמב"ם (פי"א הי"ד) והוא מהתוספתא. והביאו מ"ב (סקכ"ב).

י. כתיבה ומחיקה בדרך קלקול

זר זהב סביב

הכותב על מנת לקלקל העור, חייב, שאין חיובו על מקום הכתב אלא על הכתב, אבל המוחק על מנת לקלקל, פטור.

כן כתב רמב"ם (פי"א ה"ט) והוא מהתוספתא. והביאו מ"ב (סקכ"ב).

יא. כתיבה על ידי שימוש באמצעים כימיים או חשמליים [כגון משקפיים, מדחום שמבליט אותיות, מצלמה]

זר זהב סביב

כתיבה או צביעה שנעשית מאליה מותרת. לדוגמה: משקפיים שצבע הזגוגיות שלהם משתנה בהתאם לקרני אור השמש, שכשאדם יוצא מביתו אל הרחוב נעשות הזגוגיות כהות, וכשחוזר בהן הביתה חוזרות ומתבהרות כזכוכית רגילה, מותר לילך עימן בשבת.

אבל אם כדי לגלות הצבע או הכתב עליו לעשות מעשה, כגון מודד חום שמניחו על הגוף ונצבע או מבליט אותיות או חיתולים שמשנים צבעם במגע עם רטיבות, אין להתיר לכתחילה אלא במקום חולי או צורך גדול.

כתיבה באמצעים כימיים בידי אדם

במסכת גיטין (יט:) מובא: אמר שמואל נתן לה נייר חלק ואמר לה הרי זה גיטיך מגורשת, חיישינן שמא במי מילין כתבו [ונבלעו ואמרן לעיל כתבו במי טריא ואפצא כשר (רש"י)] ... כי קאמר שמואל דבדקינן ליה במיא דנרא [צבע שקורין פוייל"י ומעבירים מי הצבע עליו ופולט אותיות שבלע ונראות (רש"י)] אי פליט פליט ואי לא פליט לאו כלום הוא. ע"כ. העולה מדברי הגמרא, שבעוד שהאותיות לא ניכרות נחשב הדף כאילו אין כתוב עליו כלום, שהרי רק אחר שהעביר עליו מי הצבע וניכרות האותיות נחשב כגט לעניין להחשיבה ספק מגורשת. אומנם בגמרא שבת (קד:) מובא: בכל דבר שהוא רושם לאתויי מאי ... ואפצא כשר. משמע שבמקרה כזה חייב גם בשבת על הכתיבה, אף שכעת אין היא ניכרת. וכן מובא בירושלמי (שבת פי"ב ה"ד, גיטין פ"ב ה"ג) וז"ל: אילין בני מדינחא ערומין סגין [אלו בני מזרח חכמים הם ביותר] כד חד מינהון בעי משלחה מילה מסטריקין לחבריה [כשאחד מהם רוצה להודיע לחבירו דבר סתר] הוא כתב במי מילין, וההן דמקבל כתבייא [זה שמקבל הכתב] הוא שופך דיו שאין בה עפץ והוא קולט מקום הכתב. עשה כן בשבת [ששפך הדיו על נייר כתוב במי מילין] מהו [שיהא חייב], רבי יוחנן ורשב"ל תרווייהון אמרין: והוא שכתב דיו ע"ג דיו וסיקרא ע"ג סיקרא, אבל אם כתב דיו ע"ג סיקרא וסיקרא ע"ג דיו חייב [וכמו כן כאן, בדיו ע"ג סיקרא הוא וחייב]. רבי יצחק בר משרשייא בשם רבנן דתמן: חייב שתים, משום מוחק [הכתב הראשון] ומשום כותב עכ"ל. ומשמע מהירושלמי שחשיפת כתב סתרים נחשבת למעשה גמור וחייב משום כתיבה ומחיקה. גם בשו"ת אבני נזר (סי' רג) משמע שמחשיב פעולה זו ככתיבה גמורה, וכתב שלכן גט הניתן אחר שפלט הכתב כשר.

אומנם הפמ"ג (סי' שמ משז"ז סק"ג) כתב גבי הכותבים דבר סתר בנייר עם חלב ... ושבא לחבירו נותן אותו אצל האש וכו' אם עשה כן בשבת פטור בלבד. וביאר בשו"ת הר צבי (סי' רל) שסובר הפמ"ג שאפילו אם נאמר דהעמדה אצל האש לאו גרמא הוא אלא מעשה בידים שהוא עושה להבליט את הכתב, מ"מ דעת הפמ"ג לפוטרו משום שכתב שאינו ניכר לפי שעה לא בטל מתורת כתב ולא שייך לחייבו על ההעמדה מטעם כותב, שהרי באמת גם קודם ההעמדה נמי כבר היה נחשב לכתב גמור, ולכן בהעמדה אין זה כתב חדש, דהא כבר כתוב ועומד הוא. עוד ביאר בהר צבי הנ"ל שיש לחלק בין שהוא אינו עושה אלא העמדה בעלמא כנגד האש, לבין אם מוסיף דיו שנחשב ככתיבה שנייה [ובזה יש ליישב גם מה שמרש"י גיטין חשיב בכה"ג כתיבה, ע"ש. לפי זה אפשר ליישב שגם האבני נזר יודה לדינא דהפמ"ג. ויל"ע[6]. כך גם חילק בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ד סי' ל) והביא שמסיבה זו בשו"ת נשאל דוד (חלק או"ח סימן ט) התיר לקרב כתב סתרים לאש כדי שיאירו האותיות.

6 בירושלמי (פ"ז ה"ב) מובא שהיו מכין במקלות על האילים והיה נצרר דם תחת עורותיהן ומאדימין. וזה מה שנאמר עורות אילים "מאדמין". והיה נראה להביא ראיה מכאן שגם העושה פעולה הגורמת לדבר להיצבע מעצמו, ללא שצבעו מבחוץ, חייב. עוד ראיה מפרש"י (שבת קז. ד"ה והחובל) שהביא י"א שהחובל בבעלי חיים שיש להם עורות חייב משום צובע. וכן מובא בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב): מה צביעה היתה במשכן, שהיו משרבטין בבהמה בעורות אלים מאדמים [פירש קרבן העדה: היו מכים את הבהמה בשרביט כי היכי דליתאדם העור כשיפשיטו אותה]. א"ר יוסה הדא אמר העושה חבורה ונצרר בה דם חייב. עכ"ל. ושמא כיוון שהדם יצא ממקום למקום בתוך העור נחשב כנתינת דבר חיצוני. כעין זה מצאנו מחלוקת הפוסקים בעניין אחר, דם שפירש ממקום למקום בתוך החתיכה ולא יצא לחוץ, האם נחשב כפירש ואסור לאוכלו, עיין ש"ך יו"ד עו סק"ב ובפמ"ג שם. ויש לעיין.

על פי חילוקו זה התיר הציץ אליעזר לחולה שאין בו סכנה או לקטנים להשתמש במודד חום שמבליט אותיות בעת השימוש בו ואחר זמן מסוים נמחקות האותיות, והוסיף שזו כתיבה שאינה מתקיימת. כן דעת הגרע"י (שו"ת יחוה דעת ח"ד סי' כט, חזון עובדיה ח"ה עמ' קסד-קסח) להתיר מטעמים אלו שימוש במדחום זה, והוסיף שמכיוון שאין תכלית נתינת הסרט לשם הכתיבה, אלא רק לדעת האם יש לחולה מעלות חום של חולי, יש לומר דהוי כמלאכה שאינו צריכה לגופה. עוד דן בדבריו, שכיוון שאין האותיות מופיעות מיד הוי גרמא, אבל אם אין צורך גדול מאוד לא ימדוד במדחום זה, כי לכל הדעות יש בזה איסור דרבנן. עוד הוסיפו שאין בזה גם משום מוחק, כיוון שהוא כתב שאינו מתקיים אין מחיקתו אלא מדרבנן, ועוד שהמחיקה נעשית בדרך גרמא. אכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' כב) העלה להחמיר בנידון שלנו, שאף על פי שאינו כתב המתקיים, מכל מקום יש בזה איסור מדרבנן. ודעת הגרש"ז (מובא בשמירת שבת כהלכתה פ"מ ט) להתיר רק במדחום שבו האותיות היו ניכרות מקודם, אבל לאסור מדרבנן, אפילו אם מדובר בחולה שאין בו סכנה, במדחום בו לא היו האותיות ניכרות.

[הערת הגר"י אריאל: ויש להעיר הערה כללית על עצם הכתיבה הדיגיטלית, הן במדחום והן במכשירים אחרים, כגון מחשב וכדומה שאין זה כתב שאסור מה"ת. כותב מה"ת הוא מוסיף או גורע מעל משטח מסוים, כגון דיו על קלף או נייר וכדו'. אך הכתיבה הדיגיטלית דומה להארת האותיות באו"ת שהיה מותר בשבת (ר' ערובין מה, א שמעשה קעילה היה בשבת ושם נשאל דוד באו"ת) . דוגמא לכך צללים של אותיות. כגון מי שיש לו תליון ובו חרוטה המילה 'ציון'. בהעמדתו מול קרני אור מטיל התליון צל ובו מאירות האותיות 'ציון'. אין זו כתיבה האסורה. לכה"י (-לכל היותר) יש לאסור כתב דיגיטלי במדחום מדרבנן, ובמקום חולי לא גזרו. ומכאן תמונות המצטיירות בטלויזיה במעגל סגור וכדו' כל אלו אינם אלא צללים, שאינן בגדר ציור שאסור מה"ת. ולכה"י יש לאוסרו מדרבנן. עכ"ל).

כתיבה מאליה באמצעים כימיים

כל הנידון לעיל היינו דווקא אם עושה מעשה כלשהו, כגון שמקרב האותיות לאש או שם המדחום על גופו, אבל אם אינו עושה מעשה אלא הולך לתומו ובדרך גרמא נעשית הצביעה או הכתיבה, מותר, כמובא בהערת הגר"י אריאל לעיל, וכן בדברי הגר"ע יוסף (בשו"ת יחוה דעת ח"ב סי' מז, חזון עובדיה ח"ה עמ' כג-כו) ושו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' מה) שמותר ללכת עם משקפיים שנצבעים בעת שנחשפים לשמש. באג"מ נתן טעם נוסף להתיר, כיוון שאין זה צובע את הזכוכית אלא מכסה אותה בלבד, היינו שיש כאן כבר כלי גמור, אלא שכך טבעו להחליף צבע ושוב אין בזה משום צובע. הציץ אליעזר (חי"ד סי' לא) הביאו והסתמך עליו להתיר שימוש במדחום שכבר קבועים בו צורות האותיות, אלא שהצבע שלו משתנה בהתאם לגובה החום, וכתב ששימוש במדחום זה עדיף על שימוש במדחום הנזכר לעיל שאין בו צורות האותיות. דעת שמירת שבת כהלכתה (פ"מ ה"ב) בשם הגרש"ז להתיר במדחום כזה שניכרות האותיות מקודם, אבל לאסור במדחום שנזכר מקודם, שבו אין האותיות ניכרות. עיין עוד בפס"ת (שכ סקכ"ח).

צילום במצלמה

עיין בשמירת שבת כהלכתה (פט"ז הלכה כז) שאסר לצלם במצלמה מכל סוג שהוא, וציין לסוגיה לעיל בה נידון איסור כתיבה בכתב סתרים. והוסיף שוודאי שאין לפתח הפילם. בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' מ אות י) משמע שצילום נחשב ככתיבה מהתורה, כי לעניין חיוב כתיבה אנו מסתכלים על התוצאה ולא על אופן הכתיבה. לעומתו עיין בשו"ת הר צבי (יו"ד סי' רל) שכתב שכיוון שאין תוצאת הכתיבה ניכרת מיד, אין זה אסור אלא מדרבנן. וכן הסכים הגר"ע יוסף (חזון עובדיה ח"ה עמ' קעב).

מכשיר הקלטה מכני

בשו"ת יחוה דעת (ח"ב סי' נז) אסר לכוון רשמקול (טייפ ריקורדר) מע"ש כדי להקליט בשבת שירה וזמרה או פרקי חזנות. שם כתב שאע"ג שאין בזה משום כותב או משרטט, על כל פנים יש לאסור משום מבעיר אם יש נורות במכשיר, ואפילו אין נורות יש לאסור משום מוליד, שמוליד קול בסרט המכשיר. אולם בחזון עובדיה (ח"ה עמ' קעג) כתב שבשעת הדחק שהזמינו אדם להעיד במשטרה מותר לו לדבר אף על פי שדבריו יוקלטו, ע"ש שהאריך בטעם הדבר.

יב. היתר כתיבה משום ישוב ארץ ישראל ודין כתיבה בלשון לועזית

זה השולחן

שו"ע שו, יא

מותר לקנות בית בארץ ישראל מן האינו יהודי בשבת, וחותם ומעלה בערכאות. הגה: שלהם, בכתב שלהם; דאינו אסור רק מדרבנן, ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו.

סביב לשולחנך

אמירה לגוי לכתוב על מנת לקנות בית בארץ ישראל

היתר קנייה מן הגוי בשבת מובא במסכת גיטין (ח:), ובב"ק (פ:) [וכ"ה בתמים דעים סי' קעה בשם הירושלמי. עוד עיין ירושלמי (מו"ק פ"ב ה"ד) ובתוספתא (מו"ק פ"א ה"ח)]. זו לשון הגמרות: והלוקח בית בארץ ישראל כותבין עליו אונו אפילו בשבת, בשבת סלקא דעתך, אלא כדאמר רבא התם אומר לנכרי ועושה הכי נמי אומר לנכרי ועושה ואע"ג דאמירה לנכרי שבות היא, משום ישוב א"י לא גזרו ביה רבנן. עכ"ל.

טעם ההיתר

הדרכי משה (סק"ה) הביא מאור זרוע (ח"ב סי' עו וסי' פה) דלא שרי אלא כשכותבים בכתיבה של גויים, דאינה אסורה אלא מדרבנן ואז נחשב הדבר לשבות דשבות, אבל בכתיבה שלנו שהיא דאורייתא אסור. וכן כתב ברמ"א כאן. אולם המשנה ברורה (סקמ"ז) כתב שדעת אור זרוע דעת יחידאה היא ואין לה שום מקור בש"ס וכל הפוסקים חולקין על דעתו זו. עוד ביאר שם, שאע"פ שככלל לא התירו אמירה לנוכרי אפילו במקום מצווה דאו', מצוות ישוב א"י עדיפא.

גם בביאור הלכה (ד"ה בכתב) דן בדברי האו"ז והעלה כך: א. רמ"א לא בא אלא להחמיר, דאין להתיר אלא בכתב של גויים. ב. סברה זו של האור זרוע יחידאה היא ומפורש בבבלי שלא כמותה, שהרי כתוב (שבת קג.) הכותב ... בכל לשון חיב. ואף שהביא האו"ז ראיה מהירושלמי, דחה אותה הביה"ל, ע"ש. מסקנתו, באופן כללי אין הלכה כאור זרוע, ולכן אין להקל בכתב של גויים, ע"ש באורך רב.

זר זהב סביב

אסור לומר לגוי לכתוב מכתב אפילו לצורך מצווה, אלא אם מדובר במקום מצווה שהוא צורך גדול.

כאמור לעיל, הביאור הלכה (ד"ה בכתב) האריך להוכיח שדעת אור זרוע דעת יחידאה היא ואין לה שום מקור בש"ס וכל הפוסקים חולקין עליה, לכן כתב במ"ב (סקמ"ז) שאסור לומר לגוי לכתוב מכתב אפילו לצורך מצווה. אכן אם מדובר במקום מצווה שהוא גם לצורך גדול מאוד צידד המ"ב להקל, וציין לשיטת בעל העיטור המובאת ברמ"א (רעו, ב), המתיר אמירה לגוי במקום מצווה. עוד עיין בשו"ת יביע אומר (ח"ג סי' כג) שהאריך להביא פוסקים נוספים הסוברים כדעת האו"ז וכתב שיש שסמכו עליהם במקום הפסד מרובה, ומסקנתו שם שאין למחות במקילים במקום שכבר נהגו בזה (ע"ש שכך נהגו במצרים, ולא מחה בהם, אך כתב שיש למנוע מלהנהיג כך מחדש).

חיבור והפרדת אותיות כתובות

יג. קירוב והרחקת אותיות כתובות

זר זהב סביב

ספר שיש בראשי דפיו אותיות או ציורים, יש אוסרים לפתחו או לסגרו, מפני שעל ידי הפתיחה נמצא שהוא מוחק ובסגירה הוא כותב. אולם רוב האחרונים מתירים זאת, בפרט במקום צורך. לדבריהם מותר לפתוח ולסגור פרוכת שרקומה אות אחת על שתי דלתותיה, חציה בדלת אחת וחציה בשנייה, וכן לקרב זה לזה קרעים של דף שכתובים עליו מילים ואותיות כדי שיוכל לקרוא הנכתב בו.

הלבוש (שמ סע' ד) כתב: ספרים שכותבין עליהם בראשי חודי הדפים למעלה או מצדיהן אותיות או תיבות כמו שנהגו קצת, שאותן הספרים אסור לפותחן בשבת משום מוחק שהרי שובר ומוחק האותיות, וכן לחזור ולסגרו אסור משום כותב. ולפיכך נראה דחמיר טפי משבירת העוגות דאין שם אלא מוחק וכאן יש מוחק על מנת לכתוב, שהרי דעתו לחזור ולסוגרו אחר הלימוד. וקרוב אני לומר שחייב עליו חטאת. עכ"ל.

לעומתו דעת הרמ"א בתשובה (סי' קיט) להקל בזה, והביא שלוש סברות שונות לזה:

א. הואיל ועומד לפתוח ולנעול אין דרך מחיקה בכך[7]. כמו שכתוב (שבת קד:) הכותב על ב' לוחי פנקס ונהגין זה עם זה חייב, על ב' דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה פטור. עכ"ל. ולא כתבו שאפילו היו כתובות כבר אם פותח ונועל הפנקס שנחשב כתיבה ומחיקה.

ראיה נוספת לזה יש מהמובא בהמשך הגמרא (שם) : א"ר אבהו כתב אות אחת בטבריה ואות אחת בציפורי חייב, כתיבה היא אלא שמחוסרין קריבה. והתנן כתב על ב' כותלי הבית, על ב' דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה פטור, התם מחוסר מעשה דקריבה הכא לא מחוסר מעשה דקריבה. ע"כ. פירש רש"י: התם אינו מקרבן אלא על ידי קציצת המפסיק ביניהם, וכי קאמר ר' אבהו כגון כתב על שפת לוח זו בטבריא ועל שפת לוח זו בציפורי ואתה יכול לקרבו שלא במעשה רק בקריבה בעלמא, עכ"ל. רואים מכאן שקירוב אותיות זו לזו אינו נחשב כמחוסר מעשה, וחייב על אף שצריך לקרבן זו לזו. מהחיוב שם נלמד גם לפטור בנידון שלנו, שאם היו מכבר ב' אותיות כתובות, אחת בציפורי ואחת בטבריה ומקרבן יחד, לאו כלום עבד, וכן אם הרחיקן, ולא נחשב מוחק. גם הט"ז (סק"ב) הביא ראיה זו להתיר פתיחת הספרים, ע"ש.

ב. במשנה (שבת עג.) מובא: הכותב והמוחק על מנת לכתוב, ופירש רש"י: כותב ומוחק. לקמן מפרש למאי מבעיא במשכן, שהן רושמין על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו, וכותב אות בזה ואות בזה ומוחק פעמים שטעה. עכ"ל. ואם אכן הפרדת האותיות זו מזו נחשבת מחיקה, מדוע הוצרך רש"י לפרש פעמים שטעה, הרי בלאו הכי ניתן לפרש שהמחיקה נעשתה כשבפירוק המשכן היו מפרידין בין האותיות.

ג. כיוון שעשוי הספר להיפתח ולהיסגר תמיד נחשב הדבר כעין דלת[8] הנסגרת ונפתחת תמיד שאין בה משום בניין וסתירה.

המג"א (סק"ו) הביא את הדעות השונות ולא הכריע, אבל פוסקים רבים הסכימו לדברי המתירים. כן מובא בט"ז (סק"ב), שיורי כנסת

---

7 מפשטות דברי הרמ"א וט"ז (סק"ב) נראה שסברת ההיתר בזה היא שלא נחשב הדבר לכתיבה או מחיקה כלל. אולם החזון איש (סי' סא סוף ס"ק א) ביאר שנחשב הדבר לכתיבה אלא שהיא גרועה אפילו מכתיבה על דבר שאינו מתקיים. וטעם היתר המחיקה הוא שיש בזה פס"ר בתרי דרבנן: אינו על מנת לכתוב, ומקלקל לגבי הכתב הראשון (אמנם ע"ש לפני כן שלדעת החזו"א אין היתר פס"ר בתרי דרבנן מוכרע, ועיין שעה"צ שטז סקי"ח ואכמ"ל).

8 בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סי' מד) כתב להתיר שימוש במנעול שנפתח על ידי צירוף אותיות או מספרים מסוימים, והוסיף שאפשר שאף המחמירים בספר יודו להתיר במקרה זה שנחשב כדלת הנסגרת ונפתחת, כיוון שבמנעולים אלו האותיות הינן חלק מהמנעול עצמו ולא דבר צדדי כבספר.

הגדולה (בהגהות הב"י), ר"ש הלוי (סי' נו), שו"ת חוות יאיר (סי' טז), פרישה (סק"א), אליה רבה (סק"ח). כן הביא מחלוקתם המ"ב (סקי"ז) וסיים שהמנהג להקל, ומכל מקום נכון להחמיר כשיש לו ספר אחר. ובדומה לזה פסק בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' מ אות כב) להתיר פתיחת פרוכת שיש בפתיחתה משום חיתוך אותיות ובסגירתה משום חיבור אותיות, אך כתב שלכתחילה אין לעשות כן. בשמירת שבת כהלכתה (פכ"ח הערה ח) בשם הגרש"ז כתב שבציורים חסרי משמעות אין נוהגים להחמיר.

לעומתם בשו"ת אור לציון ח"ב פרק מ הלכה ב כתב להקל בפשיטות בכל גווני ושכן המנהג. וכן היא דעת הגר"ע יוסף (חזון עובדיה ח"ה עמ' קנט-קסב, שו"ת יחוה דעת ח"ד סי' כט ד"ה והנה הרמ"א).

יד. חיבור אותיות או צורות אחת לשנייה או למסגרת חיצונית (ומשחקי פאזלים)

זר זהב סביב

כללי

אסור לחבר אותיות כתובות על ידי אמצעי חיצוני, או לחבר אותן למסגרת קבועה, שחיבור זה נחשב כעין כותב. כמו כן אסור להסיר חיבור זה, דהוא כעין מוחק. לדוגמה: אסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת, אסור לחבר אותיות או צורות למסגרת מיוחדת לכך, וכן אסור לחבר אותיות ללוח מגנטי המיועד לכך. אבל מותר להעמיד האותיות או הצורות זו אצל זו, ללא שמחברן זו לזו או למסגרת.

במג"א (שמ סק"י) כתב שאסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת. המ"ב (סקכ"ב) הביאו וציין לדברי החיי אדם (כלל לז סעיף ו), ושם בנשמת אדם (סק"ב) הביא דברי המג"א וצידד שאין זו דרך כתיבה, כיוון שהאותיות כבר כתובות מקודם, וכמו שכתב בשו"ת הרמ"א (סי' קיט) שקירוב אותיות לא הוי כתיבה, ורק אם מחברן בתפירה מתקיימת יש לדון שאסור. בסיום דבריו הציע שיחברם באמצעות מחט דרך שני נקבים בלבד, דאז לא הוי חיבור, כיוון שלא יתקיים וייפול. גם יעשה החיבור ביד שמאל, שנחשב כשינוי.

על פי המבואר לעיל, שאיסור חיבור אותיות וצורות הוא רק בדבר המתקיים, כתב בשו"ת אגרות משה (ח"א סי' קלה) להתיר להעמיד זה אצל זה מספרים הכתובים בניירות שונים כדי שידעו הציבור באיזה דף הם צריכים עתה להתבונן בשעת התפילה.

—

זר זהב סביב

משחקי פאזלים

מותר לילדים קטנים לשחק במשחקי אותיות וציורים הכרוכים בהעמדת אותיות, כגון פאזלים וכדומה, כל שאין צורך לקבע אותם במסגרת, בתנאי שאין החלקים מתחברים ומתהדקים זה לזה בחוזק.

כן כתב השמירת שבת כהלכתה (פט"ז הלכה כד), וטעמו הוא שחיבור אותיות הנעשה לשם פירוק לאחר זמן, אינו נחשב לכתיבה, אולם אם מקבע אותן זו לזו בחוזק או על ידי מסגרת, אסור הדבר, כמו שנזכר לעיל בשם המג"א (סק"י) שאסר לחבר אותיות של כסף לפרוכת. ונתבאר כל זה לעיל. עוד יש להעיר, שבשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"ב הלכות ה-ו) כתב שכל שהחיבור נעשה בדרך משחק בעלמא ולא נעשה לקיום, אין עליו שם כתיבה ובניין, ולכן התיר לחבר פאזלים, גם כאלו שיש להם מסגרת (אלא שהתיר רק לילדות קטנות, מטעם ביטול תורה, וכן חשש לאיסור מוקצה אם מדובר במבוגרים, ע"ש).

—

קובייה הונגרית

מותר לשחק בקובייה הונגרית, ואין בזה משום כותב או מוחק.

כן כתב שמירת שבת כהלכתה (פט"ז הלכה כה) וביאר שאין בזה משום כותב כי אינה מחוסרת אלא קריבה בעלמא. כמו כן אין כאן משום בורר שהרי משתמש בזה כעת. אומנם עיין שו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' עח) שהרב אלישיב אסר העמדת קוביות שיש עליהן צורת אותיות, וביאר שם את טעמו, שקוביות אלו נעשו מעיקרן למטרת קירוב אחת לשנייה על מנת להוציא איזו צורה וכדומה, ובזה שמחברים אפילו בהעמדה בעלמא זו על יד זו נגמרה הצורה, ויש בזה על כל פנים איסור דרבנן. ע"ש.

בשש"כ (הערה סח) דן במקרה שבו האותיות כבר מודפסות על הנייר והוא מחברן בתוך המסגרת, והתיר, שהרי כאן לא עשה אפילו מקצת מלאכה של כתיבה. אך עיין שם שציין לחולקים ומחמירים.

רישום רשימות וציורים

טו. כללי

זר זהב סביב

הרושם רשמים או צורות שיש להם משמעות חייב משום רושם, תולדה של כותב, אבל על שריטה בעלמא אינו חייב.

במשנה (שבת קג.) מבואר שנחלקו ת"ק ור' יוסי האם הכותב ב' אותיות חייב משום כותב או משום רושם. ר' יהודה סובר שרושם הוא אב מלאכה בפני עצמו [רמב"ם בפהמ"ש]. בגמרא (שם קג:) מובא, שאפילו על שריטה מחייב ר' יוסי. כתב הרמב"ם (פי"א הי"ז): רושם תולדת כותב הוא, כיצד הרושם רשמים וצורות בכותל ובשער וכיוצא בהן כדרך שהציירין רושמים הרי זה חייב משום כותב, וכן המוחק את הרשום לתקן הרי זה תולדת מוחק וחייב. ע"כ. מדבריו מוכח שהלכה כת"ק.

יש מהראשונים (אור זרוע ח"ב סי' עג טז:, פסקי תוספות שבת אות שנ. הביאם הדרכי משה סק"א) שחששו לר' יוסי ואסרו אפילו רשימה שהיא כשריטה ואפילו אם היא אינה מתקיימת. וכן דעת חלק מהאחרונים (ב"ח סע' ג, ט"ז סק"ד, מג"א סק"י) להחמיר בזה, ומדבריהם משמע שאפשר שאף ת"ק מודה בזה שחייב[9], וכן משמע מדברי הרב המגיד (פי"א הי"ז).

אכן מדברי האליה רבה (סקי"ג) והביאור הלכה (שמ, ה ד"ה מתר) נראה שיש לחלק בין שני סוגי סימנים: א. רשמים וצורות בעלי משמעות וצורה מיוחדת, אסורים מהתורה משום רושם תולדה דכותב[10] (אליבא דת"ק שהלכה כמותו. ובזה מיירי הרמב"ם שכתב: "רשמים וצורות ... כדרך שהציירין רושמים"). ב. סימן בעלמא שאין לו חשיבות מצד עצמו ולא נעשה אלא על מנת להזכיר או על מנת לסמן משהו אחר, אינו אסור אלא מדרבנן (אליבא דת"ק, ולר' יוסי חייב מדאורייתא כאמור לעיל), ואף יהיה מותר אם אינו נעשה על מנת להתקיים, כמובא בשו"ע (שמ, ה) שמותר לרשום בציפורן על הספר לזיכרון.

להבנת האליה רבה והביאור הלכה יוצא שדעת השו"ע כרמב"ם שפסק כת"ק, אבל ציין בביה"ל לכנסת הגדולה (הגה"ט אות ב) והחיד"א (שיו"ב אות ב) שכתבו שירא שמיים יחמיר כר' יוסי.

בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) מובא: הצר צורה הראשון חייב משום כותב והשני חייב משום צובע. ע"כ. ואילו בבבלי (שבת עה:) מובא, שהצר צורה בכלי חייב משום מכה בפטיש. הביאור הלכה (שמ, ד ד"ה במשקין) ביאר שיש לחלק לשלושה שלבים: א. עשה את רושם התמונה באבר וכיוצ"ב, כדי שידע ויבין הצובע על ידי זה אח"כ מה לצבוע (וזה מה שכתב הרמב"ם: כדרך שהציירין רושמים), ודומה למלאכת כותב, שהאות שכותב ודאי מורה

9 ולא נחלק ת"ק על ר' יוסי אלא לעניין מה נחייב את הכותב אותיות בלבד, אבל לעניין רשימות שאינן כדרך כתיבת אותיות, אין מחלוקת שחייב, אלא שלת"ק הוא תולדה דכותב ולא אב מלאכה, ואילו לר' יוסי הוא משום רושם. מסיבה זו תמה הב"ח על הטור שהתיר עשיית סימן בציפורן.

10 אומנם הרושם הוא תולדה דכותב, אבל מצינו בפוסקים כמה שינויים בין הרושם לכותב: כתב האור שמח (שם) שמהרמב"ם משמע שהרושם בשמאלו חייב, שדרך הוא לרשום גם בשמאל. ובזה שונה הרושם מהכותב. ע"ש. נפק"מ נוספת בזה, כתב הצפנת פענח (פי"א ה"ט) שגבי כותב יש שני חיובים, אחד משום האותיות ואחד משום הנייר שנכתב עליו וזה הוה גדר רושם לר"י, ונ"מ שאם מקלקל הנייר על ידי הכתיבה, משום גדר רושם פטור דהרושם הוה החיוב על הנייר והנייר נתקלקל על ידי זה, אבל משום כותב חייב ... דהחיוב רק על האותיות והאותיות נכתבין כהוגן. והא דצריך נייר רק דבלא נייר לא הוי אותיות. וכן יש נ"מ להיפך דברושם חייב אף אם רק השלים לכתב וכן אם נטל לתגא דדלי"ת ועשאו רי"ש, ומשום כותב אינו חייב רק או שתי אותיות שאינם דומים זה לזה או אם דומים אם יש בהם איזה משמעות, ע"ש שהאריך. העולה מדבריו שרושם הוא דין בגברא, כלומר אם האדם עשה דבר שלגביו הוה תיקון לגבי הנייר שבו הוא רשם אזי חייב, ואילו כותב הוה חיוב בחפצא דהיינו שאם כתב דבר בעל משמעות אזי חייב ואם לא כתב דבר בעל משמעות אינו חייב, אפילו אם כיוון למשמעות מסוימת. ואכמ"ל.

על איזה דבר, זו פעולת כתיבה וחייב משום כותב. ב. אח"כ העביר את הצבע על המקום הרשום, חייב משום צובע. ג. אם לא עשה רישום לפני כן אלא רק צר את הכלי בבת אחת, זה עניין מכה בפטיש, ובזה עוסק בבבלי.

טז. רישום סימן בציפורן

זה השולחן

שו"ע שמ, ה מותר לרשום בצפורן על הספר, כמו שרושמין לסימן (ביאור הלכה ד"ה לרשם – ואף לסמן טעות בספר מותר), שאין זה דבר המתקיים (מ"ב סקכ"ג – ויש מחמירין בזה. ובביאור הלכה משמע שמעיקר הדין דעתו להקל וירא שמיים ראוי שיחמיר).

סביב לשולחנך

דברי השו"ע הם מהטור. אכן דווקא רשימה כעין קו בעלמא לזיכרון שיש בזה איזה טעות סופר ומשום דלא חשיב כתב כלל בלאו הכי, אבל לעשות כמין אות ודאי אסור אפילו באות אחת (מ"ב סקכ"ד). כמו כן מותר לסמן טעות בספר (ביה"ל ד"ה לרשום, דלא כפמ"ג שסבר שיש בזה תיקון וחייב חטאת). אומנם בדרכי משה (סק"א) הביא שהאור זרוע (ח"ב סי' עג טז:) ופסקי תוספות (אות שנ) אסרו. כמו כן בביה"ל (ד"ה מתר) הביא מכנסת הגדולה והברכי יוסף שירא שמיים ראוי שיחמיר.

יז. טביעת אצבעות

זר זהב סביב

טביעת אצבעות, בין בימינו בין בשמאלו, אסורה מהתורה.

כן כתב בשו"ת באהלה של תורה (ח"ב סי' נ). ולכן כתב שאיש ביטחון שנאלץ לחתום על ציוד הנחוץ משום פיקוח נפש, וא"א לדחות החתימה למוצ"ש, יעדיף לחתום בכתיבה בשמאלו, ולא יעשה זאת על ידי טביעת אצבעות. עוד כתב שאף אם נאמר שרק הרושם בימינו חייב, כיוון שדרך לטבוע אצבעות בימינו כבשמאלו, חייב בכל אופן.

יח. חותמת

זר זהב סביב

החותם אותיות על ידי חותמת חייב אף אם עושה זאת ביד שמאלו.

כי ניתן לבצע חתימה זו בקלות על ידי שמאלו כמו בימינו, ואין זה נחשב לשינוי. כן כתבו בספר חוט שני (ח"א עמ' קנד) וחזון עובדיה (ח"ה עמ' קמא).

יט. הקלדה במכשיר נייד, מחשב, מכונת כתיבה

זר זהב סביב

הקלדה במכונת כתיבה אסורה מהתורה משום כתיבה, אף אם יעשה זאת בשמאלו, ואין זה נחשב לשינוי כי אפשר להשתמש בהן בשמאל כמו בימין.

הקלדה במכשירים אלקטרוניים, כגון מחשב או מכשיר נייד לדעת הרבה פוסקים אינה אסורה מהתורה אלא מדרבנן, כי אין דרך כתיבה בכך, וכן הכתב שבהם אינו מתקיים.

לעניין כתיבה במכונת כתיבה עיין בשמירת שבת כהלכתה (במבוא פ"א הערה כו), שלחן שלמה (סי' שמ עמ' שיט), חזון עובדיה (ח"ה עמ' קמא).

לעניין כתיבה במכשירים אלקטרוניים עיין בנשמת אברהם (עמ' תקעה) בשם הגרש"ז אוירבך שאיסורה מדרבנן, כי אין דרך כתיבה בכך. אומנם בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' לז) חלק עליו וכתב שיש דרך כתיבה בכך, אך בחזון עובדיה (שם) הוסיף סברה אחרת להקל כי הכתב אינו מתקיים (אומנם עיין בשבט הלוי שסבור, שכיוון שנגמרה הכתיבה במלואה אי אפשר להחשיב זאת כאינו מתקיים, ע"ש).